

Uloga tradicije u "Dunji u kovčegu" M. Begovića

Žaper, Katarina

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:671920>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-22**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti i filozofije

Katarina Žaper

Uloga tradicije u *Dunji u kovčegu* Milana Begovića

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2016.

Sadržaj

Uvod	1
1. Biografija i bibliografija	2
2. <i>Dunja u kovčegu</i>	5
3. Oblikovanje likova u romanu pomoću dramskih elemenata	7
4. Uloga tradicije u romanu	10
5. Zaključak	16
6. Literatura	17

Sažetak

U radu se razmatra uloga tradicije u romanu *Dunja u kovčegu* autora Milana Begovića. Pozivanje na tradiciju čest je postupak u mnogih autora. Milan Begović se tako pozivao na tradiciju romantizma i na tradiciju realizma. Pozivajući se na tradiciju romantizma, analizirani su prije svega odnosi među ljubavnicima Dušanom i Rođenom, a zatim i likovi pojedinačno. Pozivanjem na tradiciju realizma u središtu je analiza prostora u kojemu glavni protagonisti nalaze. Najprije je u radu obrađeno nekoliko dramskih elemenata koje Begović unosi a utječu na njegovu raznovrsnost. Središte rada su odnosi između glavnih junaka koji svojim razlikama stvaraju izniman odnos koji se može proučavati putem utjecaja tradicije na oblikovanje psihologizacije. Na kraju rada se nalazi zaključno razmatranje o temi.

Ključne riječi: roman *Dunja u kovčegu*, Milan Begović, Dušan i Rođena, tradicija, dramski elementi

Uvod

Roman je prozni oblik kojega svaki autor oblikuje različito i po svojoj želji. Milan Begović bio je vrsni autor koji stvara u svim književnim rodovima. Njegovo je stvaralački opus izrazito bogat količinom, kvalitetom i raznovrsnošću. Njegova su djela, svako na svoj način, lako čitljiva i primamljiva kako tadašnjoj publici, tako i novim generacijama.

Begović je dio svoga života proveo izvan domovine gdje je stekao izvrsnu naobrazbu koja mu je poslužila u stvaranju pravih umjetničkih djela. Radnja romana *Dunja u kovčegu* smještena je u seosko okruženje, odnosno patrijarhalnu zajednicu ruralnog okruženja. Samo okruženje Begoviću je poslužilo kao odličan temelj na kojemu gradi glavne junake, Dušana i Rođenu. U ovome ću radu nastojati ukazati na elemente tradicije koje autor uvodi u ovo djelo. Također ću nastojati prikazati dramske elemente kojima se poslužio u profiliranju i izgradnji likova te njihove zajednice. Cilj mi je i ukazati da radnja romana *Dunja u kovčegu* nije samo nesretna ljubavna priča između glavnih protagonista, nego pravo umjetničko djelo sazdano od mnoštva sitnih detalja koji uvelike mijenjaju njegovu kvalitetu.

Prilikom izrade ovoga rada velikim dijelom sam se koristila Zbornikom radova s međunarodnog skupa (glavni urednik Tihomil Maštrović) koji nosi naziv *Recepcija Milana Begovića*, a izdalo ga je Hrvatsko filološko društvo 1998. godine. Poslužila sam se i radom iz *Vijenca Andree Milanko* pod nazivom *Romanopisac u sjeni dramatičara*, te radom Krešimira Nemeca *Dunja u kovčegu* Milana Begovića, te mnogim drugim autorima.

1. Biografija i bibliografija

Milan Begović jedan je od najkarakterističnijih pisaca koji pripadaju razdoblju moderne. Rođen u Vrlici 19. siječnja 1876. godine, od rođenja do smrti je bio *vehementan, živahan i vrlo radoznao duh* (Sapunar, 1998: 387), a putovanja su mu omogućavala da zadovolji svoje iskonske potrebe za proširivanjem vidika. Srednju je školu pohađao u Splitu, te romanistiku i slavistiku u Zagrebu i Beču. (Pavletić, 1996: 275) Begovića se smatra zanimljivim pripovjedačem, rafiniranim pjesnikom, te europski obrazovanim dramatičarom. (Frangeš, 1998: 13) Milan Begović, analizirajući samoga sebe, kaže da je naslijedio ponešto i s očeve i s majčine strane. (Sapunar: 387). Naglašava da je od oca možda naslijedio *egoizam, samosvijest muškarca, gazde i gospodara kuće te fantaziju i nemiran duh, uvijek željan novih vidika, novih doživljaja* (Sapunar: 387). Ističe da je od majke dobio osobine kao što su *odanost, osjećaj privrženosti prema prijateljima* (Sapunar: 387).

Milan Begović stvarao je u svim književnim rodovima, najviše su mu cijenjena dramska djela dok se njegovim *romanima kritika nikad nije potpuno priklonila*. (Milanko, 2010: 21) No unatoč tomu, u romanesknim ostvarenjima iznimno su cijenjene *pripovjedačke vještine i stilske izbrušenosti*, a isticani su i *dramaturški vođeni dijalozi i umijeće u razvoju fabule* (Milanko: 21). Vidljivo je da u roman Begović nastoji inkorporirati dašak drame i time življe i uvjerljivije opisati likove te dočarati njihov unutarnji svijet prikazan u dijalozima. Begović je višestruko značajan za našu literaturu, naime on je donio neke motive u lirici, te je svojim izuzetnim poznavanjem scenske tehnike stvorio izvanrednu dramu, a *novim je, svježim i originalnim izrazom obogatio našu prozu* (Šicel, 1966: 138). Specifično Begovićevo stvaralaštvo najčešće biva obilježeno kao *esteticizam, regionalizam, lirizam, erotizam*, uz navedene javlja se još i psihoanaliza. (Milanko: 21) Sve to rezultat je činjenice da je Begović svoje *eupejstvo prenio i u književna djela, a hrvatska se kultura s tim nasljeđem različito nosila s obzirom na okolnosti u kojim se recipiralo pojedino djelo*, a sve to rezultat je toga što je Begović ostvario veći uspjeh u inozemstvu nego u svojoj domovini. (Milanko: 21) *Begović svojim dramama doživljava afirmaciju ne samo u Hrvatskoj, nego i u Europi, jer se njegove drame izvode na europskim pozornicama, a on sam postaje priznati dramaturg u Hamburgu i Beču* (Sapunar: 389). Možemo ga istaknuti kao najadekvatnijeg tumača međuratne misli i njezina najboljeg predstavnika. (Šicel: 138) No, imao je tu nesreću da u vrijeme njegovih najvećih uspjeha *vlastita sredina nije Begovića dostatno cijenila niti razumjela njegov elitizam za malograđane* (Prosperov Novak, 2003: 316). Same početke Begovićeve stvaralaštva obilježilo je društvo Vladimira Nazora. Njih su dvojica, još od ranih dana, dijelili ljubav prema pismenom

stvaralaštvu. Sam Begović kaže da su njegovi počeci usko vezani upravo uz Nazora. *Imali smo svoje 'notese' pune pjesama, čitali ih jedan drugome, kritizirali se naizmjenice i naizmjenice hvalili: bez zavisti, bez jala, uvjereni sve to više da je budućnost naša.* (Rados, 1998: 228) Uz to, Begović govori da za njega *mladenačko drugovanje spada među moje najljepše doživljaje* (Rados: 235), te dodatno ističe Nazorovu važnost u njegovu životu time što su *njegov idealizam i pjesnički nazor* (Rados: 235) značajno utjecali na njega. Nazor je po pitanju Begovićeve stvaralaštva posebno cijenio njegov pjesnički rad i roman *Dunja u kovčegu* dok je *njegovo dramsko stvaralaštvo nešto manje* (Rados: 234). Osnovnim obilježjima Begovićeve poezije smatraju se *gajenje kulta ljepote i ljubavi i izvanredni, profinjeni lirski artizam, te stanoviti kozmopolitizam* (Šicel: 136), a prve zbirke kojima se probio u prvi plan poezije su *Pjesme (1896) i Knjiga Boccadoro (1900)* (Pavletić: 275). Begović se u međuratnom razdoblju okušao i kao dramatičar, te postigao svoje najveće uspjehe zahvaljujući prije svega dobrom poznavanju dramaturgije i scenskog zanata. (Pavletić: 275) Njegova drama *Pustolov pred vratima (1926)* pirandelovska je dramska eksplikacija analitičkog zahvata u psihu glavnih junaka, drama *Bez trećega* je o sumnji i nedovoljno cijanjenoj vjernosti, a napisao je i drame *Božji čovjek (1924), I Lela će nositi kapelin i Amerikanska jahta u splitskoj luci* (Pavletić: 275). U njegovim se dramama kao glavni motiv javlja ljubav, ali i kao glavni pokretač (Šicel: 136). U zrelijoj fazi svojega stvaralaštva, pisao je proze u kojima uspješno stvara psihološke portrete ženskih lica, od građanki u noveli *Kvartet, 1936.*, te romanima *Dunja u kovčegu, 1921.* i *Giga Barićeva, 1940.*, do dalmatinske žene patnice u antologijskoj pripovijesti *Dva bijela hljeba*. (Pavletić: 276). U vrijeme verizma i tek nastupajućeg ekspresionizma, Begović je u svojim dramskim tekstovima pokazao izvrsnu obaviještenost o kretanju u suvremenom dramskom stvaranju, a poticaje je nalazio u našem pučkom životu i rafiniranoj renesansnoj prošlosti (Frangeš, 1998: 12). Vrijeme provedeno u Hamburgu (1909. – 1911.) učinilo je Begovića potpuno obaviještenim dramskim piscem u literarnom, dramaturškom i režiserskom aspektu. (Frangeš, 1998: 12) Begović pokazuje da mu je talent podvojen između kazališta i proze jer je toliko znao o *magičnom svijetu iza rampe*, a pokazao je i *najbolja svojstva povjesničara društva i rafiniranog slikara suptilnih duševnih stanja* (Frangeš: 12). *Ljepotom izraza, izvrsnom kompozicijom, jakim dramskim akcentima, te majstorskim dijalozima* (Šicel: 137) u svojoj se novelistici uvrstio među najistaknutije pripovjedače u razdoblju između dva rata (Šicel: 137). Sam Begović o umjetnosti kaže da je ona *slika života, radost života, »milinje«* (Frangeš: 13), nadalje govori da je smisao umjetnosti u onome u čemu je i smisao života – u radosti, odnosno da živjeti znači stvarati jer su i stvaranje i život, za njega, radost (Frangeš: 13).

U svojemu raznovrsnom stvaralaštvu pronašao se i u novinarstvu, naime *otkrivanje i priopćavanje bila je njegova strast* (Sapunar, 1998: 388). Iako je većini pjesnika novinarstvo samo uvod ili vježbalište u kasnije književno izražavanje, za njega je to bila djelatnost kojom se, kao i literaturom, paralelno bavio cijeloga života. (Sapunar: 388) Njegov cilj u novinarstvu nije bio opisivati viđeno, nego *prikazivati neviđeno, ono što je bit same pojavnosti* (Sapunar: 388). Prema tome ga se može smatrati rođonačelnikom novog modela *politološko-istraživačkog novinarstva* (Sapunar: 388). Begović je postigao najveći domet u kazališnoj kritici, svojim fičerima, te polemikama i putopisima, a njegova je rečenica lapidarna, jasna i dinamična, odnosno baš onakva *kakav je njegov vrletni kraj ispod Dinare, gdje se rodio* (Sapunar: 387). Svoje novinarsko umijeće razvija do maksimuma kao urednik *Kritike, časopisa koji je okupljao hrvatske književnike tridesetih godina*, a nakon toga preuzima uređivanje časopisa Društva hrvatskih književnika *Savremenik* (Sapunar: 389), te u zreloj dobi postaje stalan kazališni kritičar u *Novostima*, dnevniku *Večer* (Sapunar: 389).

2. *Dunja u kovčegu*

Begovićev roman *Dunja u kovčegu* objavljen 1921. godine značajan je po tome što nosi oznaku njegove prve duže proze (Prosperov Novak, 2003: 316), te se izdvaja i kao *ponajbolji hrvatski lirski roman, pisan modernom romanesknom tehnikom* (Milanja, 1998 :16). Roman je ljubavne tematike, a smješten je u, bliski mu, *ambijent rodne Zagore* (Prosperov Novak: 316). Važno je istaknuti da su u djelu regionalne teme tek površinski zahvaćene, dok se *literarnom obradom nadilazi dekor Dalmatinske zagore i dubinkim uvidom u motivaciju likova stvara junake koji gube konture kulturno-bioloških tipova te izrastaju u predstavnike Muškarca i Žene* (Milanko 2010: 21). U Begovićeva su djela *najjednostavnijim poetskim, dramaturškim i narativnim sredstvima uvedeni su u samo središte tekstova ljubavni impulsi i ogoljen je odnos između žene i muškarca* (Prosperov Novak: 317) Upravo je to rezultiralo velikim brojem čitatelja i njihovim oduševljenjem samim djelom. Spomenuti roman *Dunja u kovčegu napisan je strasno i vrlo je uzbudljiv*, a to je za publiku koja je *upravo odahnula od Velikog rata i kojoj su ovakve sentimentalne priče dupunjavale osjećaj izgubljenosti* bilo primamljivo štivo koje ih odvraća od stvarnosti i rado se uzima u ruke (Prosperov Novak: 316). Roman je okarakteriziran kao lirski, a sama događajnost u njemu nije pretjerano naglašena. (Prosperov Novak, 2003: 316) Iako je djelo proznog karaktera njime se najavljuje *najsajjnije doba Begovićeve dramske književnosti* (Prosperov Novak: 316) što možemo iščitati u njegovim *dramatično ustrojenim dijalozima i napetim scenama što ih je Begović naučio s lakoćom graditi* (Prosperov Novak: 316).

Fabula nam otkriva da Begović ovim romanom nastoji osigurati širi čitateljski krug što je vidljivo u postupcima likova koji stalno bivaju dovođeni pred velike dileme, te potom trpe ekstremne posljedice nastale iz svakidašnjih, odnosno banalnih situacija. (Nemec, 1997: 195) Takav način pripovijedanja intrigantan je većini i ne zahtijeva visoku obrazovanost što je preduvjet za veliko čitateljstvo. Iz tih postupaka i takvih oblikovanja radnje, pomnijom analizom iščitavamo da se u svakom dijelu romana može uočiti da ga piše vrsni dramatičar, a ne tek pripovjedač. (Nemec, 1997: 196) Karakteristično je da u romanu prevladavaju *kratke, zbijene i efektne scene* (Nemec, 1997: 196), dok psihološka analiza i prava naracija nisu toliko zastupljene. Tako možemo govoriti o *dramskoj intonaciji romana* (Nemec, 1997: 196) uz koju dolaze i nagle peripetije koje djeluju kao rezultat domišljanja, a ne usmjerenog razvoja radnje i karaktera.

Započne li se detaljnija analiza romana može se uočiti da pripovjedač *vještom upotrebom tehnika dramskog pisma u osmišljavanju dijaloga – kratkim rečenicama, znakovitim*

kretnjama, mimikom – prati stanje likova u ključnim situacijama sukoba, no pritom ostaje usredotočen i na *pomniju analizu njihovih unutarnjih previranja*. (Milanko: 22) Tako pisac u ovaj roman vješto uklapa elemente drame koji ga čine pravim umjetničkim djelom. Zanimljiv je i postupak u dijalozima, kojim autor *slobodnim neupravnim govorim junacima daje glas da neizravno – ali znakovito – progovore o sebi* (Milanko: 22) čime nam nastoji približiti i dati deteljniji uvid u psihološku karakterizaciju svakoga lika. Radnja ovog romana zanimljiva iz razloga što nema razgranatu fabulu kakva je prisutna u njegovim drugim romanima, a ističe se i u *kondenzaciji izraza i radnje, koja ima strukturu dramskog sukoba* (Milanko: 22).

U romanu nailazimo na česte dramatične dijaloge i napeto ispričane situacije što se smatra nekom vrstom prijelaza prema autorovu dramskom opusu, time se ističe njegov *talent i sposobnost ocrtavanja dojmljivih karaktera i snažnih dramskih scena* (Leksikon: 148). Takve inovacije u romanu donose posebnu notu uvjerljivosti prilikom dočaravanja odnosa među likovima. Ovaj roman se ne odmiče puno od *trivijalnog žanra moderne* (Leksikon: 148) prema kojemu i nastaje, pa su tako glavni junaci *prikazani dosta plošno, slijedeći tradiciju romantičke književnosti u kojoj su muškarciiskusni i raskalašeni pokretači zbivanja, a žene pasivne, romantične, senzibilne i čedne* (Leksikon: 148). Sam roman razvojem radnje prerasta u melodramu u kojoj fabularnim obratima nedostaje uvjerljivost i koherentnost radnje, a sukob u glavnoj junakinji *oprjeka između ženstvenosti i majčinstva* (Leksikon: 148) također je tipičan i konvencionalan.

3. Oblikovanje likova i radnje u romanu pomoću dramskih elemenata

U djelima Milana Begovića postoji velika sličnost u oblikovanju likova u različitim književnim rodovima. Tako nailazimo na sličnosti u njegovim dramama i romanima. Begović često koristi iste motive koje upotrebljava na maštovit i nov način, a likovi su često određeni prostorom u kojemu se nalaze. No, njegovi likovi sami oblikuju svoj prostor iz kojega se onda mogu iščitati posljedice njihovih djelovanja. Begović se u romanima koristi opisima likova koji su napravljeni po uzoru na neki dramski lik. Tako se glavni junak ispočetka opisuje kao savršeno uređen mladić kao prema nekom nacrtu, a junakinja kao djevojka u kojoj sve zaigra na spomen njezine dugoočekivane ljubavi.

Nemec u svojem članku iznosi zapažanja Barca, koji kaže da su izdvojive dvije važne osobine Begovićeve stvaralaštva: *posrijedi je pisac koji se nikad ne ponavlja i koji iste motive zna prikazati svaki put na nov način, novom tehnikom i u novu osvjetljenju* (Nemec, 1997: 190). Ranije spomenuto obilježje Begovićeve stvaralaštva je da u romane unosi elemente drame. Prilikom oblikovanja drame, važna sastavnica je prostor. Nailazimo na nekoliko vrsta prostora koji sa sobom donose određene poveznice s likovima. Jedan takav primjer tvore mjesta: *pri oblikovanju kojih su istaknute informacije o jednom dramskom liku ili skupu likova* (Senker, 1987: 40). Takvu primjenu prostora u psihologizaciji likova vidimo u ovom romanu. Dušan se nakon nekoliko godina našao u svom rodnom selu u kojemu je proživio prve ljubavi i uzbuđenja, te se lako prepustio ljubavnoj priči s Rođenom. *Ti si se nakon toliko godina našao u kraju, gdje si proživio svoje prve i najsretnije dane (...) Čovjek se baci u onu sretnu prošlost kao u toplu, mjesečnu noć. Sve u njemu jeca od razdraganosti.* (Begović, 2004: 119) Prostor u kojemu je pozicioniran početak romana, odnosno selo gdje se odvija radnja utjecalo je na oblikovanje likova. Kao što to obično biva, u patrijarhalnim sredinama su djevojke oblikovane kao inferiornije u odnosu na muškarce koji donose većinu odluka i smatraju se sudbonosnijim i važnijima za zajednicu. Tako je opisana i Rođena, koja se pokorava odlukama muškaraca. Ona je pasivna žena kojoj prvo obitelj, odnosno otac nameće pravila ponašanja i ona ih slijedi, a kasnije dolazi Dušan koji ju zavodi i ovladava njezinim željama. Ona je ovisna o muškoj zapovijedi koja joj kroji sudbinu. Takav prostor u kojemu se svi vode svojom naravi, utjecao je i na Dušana. On pri dolasku kući mijenja svoje poglede na svijet, te se prepušta se tom sanjarskom raspoloženju u koje ga uvodi okolina. *Kako je sve to lijepo! I ovaj čovjek, naviko na vrevu velikoga svijeta i života, koji je okušao svaku raskoš i istančanost, koji je davno prestao, da se podaje idilskim snatrenjima i sentimentalnim raspoloženjima, na jednom se razmekšao...* (Begović: 29)

Već je govoreno o Begovićevu korištenju motiva koji se u drugom djelu pokazuju u novom svjetlu. Jedan od takvih motiva je putovanje željeznicom koje se spominje u jednoj od njegovih drama, odnosno *Pustolov pred vratima*. U toj se drami odjeljak jednoga vagona predstavlja kao *idealno mjesto za promjenu načina života* ili čak za *prijelaz iz jednoga u drugi svijet* (Senker1987: 56). Na takav se način mijenja i Dušanov život u romanu. Dušan odlazi pred Kristinu na vlak i odlazi iz svog rodnog mjesta ostavljajući Rođenu i njihovu ljubavnu priču iza sebe. Na početku se putovanja osjeća nelagoda između dvoje zaručnika, koji se na zahtjev Kristine, Dušanove zaručnice, sreću nakon dužeg vremena. Osjeća se jaz među njima koji je uzrokovan Dušanovim pismom o romansi s Rođenom. *Sami, u jednom odjelu II. razreda, vozili su se željeznicom put Splita – Dušan i Kristina. (...) Iz početka sjedili su nijemo jedan prema drugome. Dušan je gledao na polje, ali nije zapravo znao što gleda. Bilo mu je neugodno pri duši i neprijatna Kristinina blizina.* (Begović: 117) Nakon razgovora s Kristinom, Dušan ipak, vozeći se vlakom, već prihvaća svoju sudbinu i odlučuje ispuniti svoja obećanjima o vjenčanju s Kristinom. *U toplim, dugim, snažnim cjelovima nađoše se opet njihove duše.* (Begović: 120) Dušan odlazi iz tog idiličnog rustikalnog okruženja i nastavlja svoj život s Kristinom u urbanom gradu.

U raznim se predstavama kostimima, šminkom i frizurom, odnosno određenim znakovima vezanim uz izgled glumaca prenose informacije o spolu, nacionalnoj i klasnoj pripadnosti lika u predstavi, tako se njima može iznijeti i sud koji određeni lik ima o sebi. (Senker, 1987: 164) Po uzoru na dramske tekstove u kojima *kinezičkim »maskama«* (Senker, 1987: 163) oblikuje dramska lica, tako i u romanu Begović oblikuje lik Dušana. Predstavlja ga kao urednog mladića bez zamjerke u vanjskom izgledu, a tako je bio besprijekoran i u verbalnom izražavanju. Opisavši ga kao takvog, uočavamo da ga profinjnim fizičkim karakteristikama pisac nastoji izdvojiti iz okoline u koju je došao.

Ona je dobro vidjela svaki komad njegove odjeće. I kao što je sve to bilo bez zamjerke – tako je bilo i njegovo ponašanje. Naučeno. Napravljeno. Udešeno. Možda po kakvom modnom listu po komu se odijevaju ljudske duše. Njegove riječi bile su učtive, korektne, interesantne – ali bez topline. Stisak njegove ruke hladan. Posmijeh nije odavao nikakvog zadovoljstva. Glas nikakvog uzbuđenja. (Begović: 39-40)

Begović prilikom oblikovanja dramskog lika kojemu se dogodi nesretan događaj opisuje nastanak duševnog sloma. Takav slom manifestira se u prekidu komunikacije s ljudima iz neposredne okoline, gubi se sposobnost oblikovanja suvislih rečenica, te je prva reakcija lika

ponavljanje tvrdnje da ta vijest, koja je uzrokovala duševni slom, nije istinita. (Senker, 1987: 174) Po uzoru na takvog dramskog lika, ovakvo ponašanje svojstveno je glavnoj junakinji Rođeni. Uz prestanak komunikacije s okolinom, ona ostaje u krevetu bez volje i snage za nastavak života koji je za nju izgubio svrhu. *Tri dana ležala je Rođena u postelji, bez osjećaja, bez govora, bez misli. Blijeda, sa zatvorenim očima. Kao mrtvac. Zaludu je njezina majka sve moguće poduzimala, da je privede k svijesti.* (Begović: 121)

Begović se u svojim djelima, romanima i dramama, rado i često bavi ženama, u njima *gleda os ljudskog života, oko njih plete on svoja zbivanja, one vode sudbinu svih njegovih likova* (Senker: 188-189). Tako i u ovom romanu svoju radnju plete oko jedne žene i svijeta kojemu ona pripada. Kao i u njegovim dramama, tako se i ovdje žena najčešće »*koleba između dviju odluka*« (Senker: 189), a te su dvije ili oprečna životna načela, odnosno oprečni sustavi vrijednosti. Rođena se pred takvom odlukom nalazi tek pred kraj romana kada razmatra odlazak kod Dušana u Opatiju na susret u famoznu „Villa del Gabbiano“. Rođenina odluka je otići kod Dušana i ostaviti bolesno dijete simbolizira odabiranje nižih moralnih načela i podlijevanje strastima. - *Sutra odlazim i bogzna kad ćemo se opet vidjeti... - Dušane, nemoj, molim te... ne muči me... - Samo pol sata... - Budi dobar... Ti znaš, da sam ja slaba... Imaj obzira... Dijete...* (Begović: 159) U skladu s opisima Rođene kroz cijelo djelo, tako i na samom kraju ona je prikazana kao željna ljubavi i Dušanove pažnje. Od samog početka Rođena je oblikovana kao i dramski likovi, njezine reakcije lako si možemo zamisliti i uklopiti u scenski svijet. Baš poput dramskih lica, njezino lice se na spomen Dušana zarumeni i ona se sva uznemiri. *Rođena je pomnjivo pratila ovaj razgovor. Kad je stric Nikola spomenuo Dušanovo ime, ona se razabra, oči joj se razbistriše, kao da je netko svježom maramom obrisao sa njih onu sanjarsku maglu, što ih je zastirala, a jaki grumečci rumenila izbiše na njenom bljedolikom licu.* (Begović: 10)

Milan Begović u svoje romane unosi dašak drame kojim nam približava unutarnji svijet likova. Njegova je vještina u tome što zajedno s elementima drame unosi i elemente tradicije kojima fabula dobiva potpuni smisao. Pojedinim naglašavanjem elemenata poput prostora ili reakcija likova na podražaje okoline isprepliću se dramski elementi s onima koji pripadaju tradiciji. Njima se autor koristi u namjeri da nam što vjerodostojnije prenese interakcije među likovima i njihova unutarnja previranja.

4. Uloga tradicije u romanu

Begović je već na početku svojega stvaralaštva najavio da ga *više od svega zanimaju složeni tjelesni i duhovni odnošaji žene i muškarca* (Prosperov Novak, 2003: 315). U ovom romanu možemo promatrati odnose između muškarca i žene, odnosno Dušana i Rođene. Kao likovi, oni su određeni opisima koji unose elemente tradicije u djelo. U opisima Dušana vidljivo je unošenje elemenata tradicije romantizma i realizma, a u opisima Rođene također imamo elemente romantizma, ali i elemente modernizma. Dok se romantičarska tradicija uglavnom prepoznaje u opisima Dušana kao aktivnog pojedinca koji pokreće radnju i zapliće ju, autor se ugledao i na tradiciju realizma. Ta je vidljiva u suprotstavljanju dvaju sredina, one gradske i seoske pomoću kojih je načinio i razliku između likova ali i mjesta u kojemu se radnja zbiva.

Opisujući Dušana, Begović upotrebljava elemente romantizma kojima ga prikazuje kao šarmantnog zavodnika kojemu polazi za rukom osvojiti razna ženska srca. *Proživio je godine i godine u velikom svijetu i raskinuo je mnogo žensko srce i zaludio mnogu žensku glavu. Bez velike muke, bez napornog osvajanja, bez velikih žrtava padale su u njegovo naručje nedužne djevojke ko i rafinirane demimondene, otmene dame kao i jednostavne kontoristice, idealne licejke kao i blazirane glumice.* (Begović: 19-20) Lik Dušana prikazan je kao *vješt virtuoz života* odnosno, za njega ne možemo reći da je toliko nalik na don Juana, koliko je više onaj tip *poznatih nam književnih junaka dekadencije, od Janka Borislavića do Marcela Bušinskog.* Njega se opisivalo riječima da je *sav napravljen od nemira, od utisaka, od štimunga, i sve je to u [njemu] nepovezano i raštrkano* te da ni on *on sam ne zna, šta je u njemu* (Milanko: 22). Lik Dušana nosi elemente tradicije i starog plemenitaškog svijeta koji je većim dijelom iskorijenjen, dok je Rođena opisana kao njegova suprotnost koja se većinom prepušta osjećajima prilikom odlučivanja. Ovaj Begovićev roman prikazuje nam sukob svjetova odnosno spolova čiji su glavni predstavnici Rođena i Dušan. Naime, Rođena je tako prikazana kao djevojka koja još sazrijeva, odnosno, nije još pronašla svoje mjesto i ulogu u svijetu. *Ni ona sama ne zna, šta je u njoj i zašto je to tako u njoj. To jest, onda se nije ni pitala zašto je takva, nit joj je padalo na pamet, da je drukčija neg li ostali svijet.* (Milanko: 22) Dok se Rođena opisuje kao nevina djevojka koja još nije imala iskustva u ljubavi, Dušan se opisuje potpuno suprotno, tako je on na glasu kao već iskusan zavodnik. Opisi Rođeninih osjećaja kada se Dušan vrati u selo otkrivaju nam njezinu nesigurnost i neiskusnost. Ona strepi pred pomisli da on na nju nije pomislio niti jednom otkako ju je prvi puta poljubio. *Ali po čemu ona tako čvrsto misli, da on nje nije zaboravio i kako se može nadati, da će on, zreo čovjek, nositi kroz tolike godine u srcu*

uspomenu na onu malu djevojčicu, koja je naspram njemu bila dijete? (Begović: 21) Njezina nesigurnost nalazi svoj izvor u njezinim maštarijama. Od svoje rane mladosti, kada djevojka tek počinje razmišljati o ljubavi, ona je sanjerala samo o njemu i iznova oživljavala sjećanje na njegov poljubac na rastanku. *Koliko je puta mislila na te cjelove! I kako joj je bilo onda pri duši – zna ona dobro. Ona i danas samo za tim čezne: za onakim poljupcima, za Dušanovom rukom, koja ju je obujmila i primila za ono ludo, nedužno, desetgodišnje srce.* (Begović: 21) Rođenin najveći strah, da se nje Dušan nikada nije sjetio u dalekom svijetu, zapravo se obistinilo. Dušan je zavodio mnoge djevojke, a sjećanje na mladu djevojčicu ostavio je iza sebe u svom rodnom selu kada je otišao. Na nju nije mislio, a ona je samo njega čekala. *Ta i on se eto toga sjeća danas onako usput. Jer ju je vidio. Inače – nije mu nikada ni padala na pamet.* (Begović: 28)

Slijedeći tradiciju realizma, Begović se koristi motivom odlaska glavnog junaka na određeno vrijeme izvan svojega okruženja da bi se školovao. Dušan je mladić stariji od Rođene, prema tome i iskusniji. Išao je na fakultet izvan zemlje i već je putovao svijetom gdje je upoznao mnoge djevojke, on je *bogat iskustvom u ljubavi i koji je zavirio i progledao u mnogo žensko srce* (Milanko: 22). Po uzoru na romantičku književnost gdje su muškarci pokretači radnje, tako je u romanu opisan i Dušan. (...) *ta osjećao se i sam krivcem i zločincem, jer je više nego jednu sreću uništio, jer je mnogu dobrotu razdrobio, jer je razbacao ono, što je morao sakupljati, a lijepio ono, što je morao raskidati.* (Begović: 37) U njegovoj je naravi takva nemirna sila koja ga pokreće i tjera da stvara i razara koju on ni ne razumije i ne zna joj uzroka. - *Zašto je moja narav taka, mamo?* - *A što mi znamo, zašto smo taki, sinko! To je u nama, pa nikako da mu se otmeš. Niko ne može proti sebi. Mi se hranimo tuđim srcem i pojimo tuđom krvi više nego hljebom. A ako nam to ne dadu, onda grabimo i kidamo.* (Begović: 37) On je junak koji pokreće svaki odnos s Rođenom, on žudi za susretima, te na kraju i prekida njihovu romansu vodeći se moralnim načelom radi kojega odluči ispoštovati obećanje. Dosljedni su opisi Dušana, koji se razvio u izgađena muškaraca, kao osobe koja zna što želi u životu i ne boji se to pokazati. Tako je Dušan zapravo lik nepouzdan naravi i ne brine se previše oko toga jer, poučen prijašnjim iskustvom, shvaća da ni sam ne može upravljati sobom. (...) *traži oslonu i vjere i ljubavi – u meni nestalnome, nevjernome i prevrtljivome.* (Begović: 38) On je za života naučio uživati i ne želi se promijeniti. Njegova je ljubav prema Rođeni s godinama izbljedila, a želja za njom, pri ponovnom susretu, bila je samo trenutni hir. On nju nije godinama sanjao i želio, no kada su se ponovno sreli, vidjelo se da ona žudi za njim, te se zaželio njezinih poljubaca. No to je više bilo iz njegove

sebičnosti, a ne kao iz njezine čiste želje iz srca. *On je samo znao, kako izgleda u Rođeninoj duši i to mu je vanredno laskalo. Laskalo mu je, da je ova mala ženica i posljednji kucaj svoga srca za njega sačuvala.* (Begović: 164)

Tradicija realizma donosi nam uz propadanje plemstva temu odnosa grad-selo kojom se u djelu ističe *pokušaj da se iz niže klase pređe u višu, prije svega putem škola, problem odnosa građanina prema seljačkom sinu koji se sve više afirmira u gradu* (Šicel, 1966: 78). Ta tema pojavljuje se u ovom romanu na osobit način, ne samo u liku Dušana, nego i njegovih roditelja koji potiču takvu naobrazbu. Njega su roditelji poslali u grad na školovanje kako bi se izgradio u vrsnog čovjeka koji će se bolje zbrinuti za svoju buduću obitelj. *Pa nek ide, nek propane sve! – znao je govoriti. – Samo nek ja od sinova učinim ljude! Onda će i meni biti dobro!* (Begović: 15) Njegovi roditelji spremni su se odreći svega da bi se njihova djeca izgradila u obrazovane pojedince. Upravo se u važnoj odrednici lika Dušana vidi najvažnija odrednica realizma uklopljena u jednu naizgled običnu ljubavnu priču.

Rođena je prikazana kao djevojka koja je *poznata u kući kao sanjarka*, ona je predstavnik *modernističke junakinje, slična svojoj prethodnici Boji/Muljiki.* (Milanko: 22) Rođena je u romanu *simbolično portretirana dunjom*, a to je po uzoru na običaj iz Dalmatinske zagore gdje se *dunja u jesen stavlja u kovčeg kako bi poslije ispuštala intenzivniji miris* (Milanko: 22). Rođenin lik, također oblikovan elementima romantizma, osobit je po naglašenoj senzibilnosti i sklonosti zatvaranju u sebe. Ona je ranjiva djevojka u cvatu mladosti koja tek uči što je svijet i kakva je ljubav. Rođena je opisana kao sanjarka u kući, uz nju često nailazimo na nepoznanice, ona se zatvara u sebe i ostaje tajnovita svojoj okolini. Rođena je opisana kao pasivna djevojka koja bez puno otpora dopušta Dušanu poigrati se njome. Ona za vrijeme Dušanovog školovanja ostaje odrastati u selu. Svoju ranu mladost provodi sanjajući njegov povratak. Ona se potpuno predaje ljubavi s njim i dopušta da ju obuzme ta zanesenost prve ljubavi. Nakon što Dušan napusti nju i selo, ona pada u bezdan tuge i očaja. Tek kada se napokon uspije malo oporaviti i dalje nastavlja sanjati o njemu, iako je njegov odlazak uzrokovao bol u njenoj duši. *Često puta mislila je, gdje je on sad, što radi i sjeća li se nje i je li mu žao za njom.* (Begović: 23)

Iz autorove pripadnosti moderni crpimo osobitosti glavne junakinje, a jedan od središnjih likova njegovih djela je neljubljena žena, a primjere toga vidimo u likovima Rođene u ovom romanu i Gige u romanu *Giga Barićeva.* (Pederin, 1998: 63) Rođena je *kao neprivlačna djevojčica posve nesebično zaljubljena u Dušana Radišića* (Pederin, 1998: 63) koji ju odlaskom na studij

zaboravlja i zaručuje se s drugom djevojkom. Na kraju njihove kratke romanse, ona se, nagovorena, nevoljko udaje za Mirka i time potvrđuje status nesretne i neljubljene žene. No, Rođenu ne možemo u potpunosti opisati kao „neljubljenu ženu“ jer ona biva ljubljena i to od strane Dušana, ali njihovoj ljubavi dolazi kraj jer je Dušan morao poći kod svoje zaručnice i ispoštovati svoje obećanje. Nakon njegova odaska Rođena ostaje slomljena, ali uz uporno nagovaranje roditelja pristaje se udati za Mirka koji joj nudi svoju ljubav. Ona ne želi zaboraviti Dušana i tako ostaje zarobljena u nesretnom braku s Mirkom koji strpljivo čeka da mu počne uzvraćati ljubav, ali ona zna da to nikada neće moći. *Silio si me na ljubav, kao ropkinju, a znao si, da sve što je u meni pripada drugome. Danas sam ga poslije toliko godina opet vidjela – i kad me je on uzeo na svoje ruke... sve – sve sam zaboravila...* (Begović: 170) Rođena otkriva da cijelo vrijeme skriva svoje osjećaje, ona je okrenuta prema samoj sebi i ne dopušta da itko zaviri u njen svijet. Tako se Rođena u romanu *prvo zatvara u svoju sobu pa u sebe, da bi naposljetku u zemlju zakopala Dušanova pisma, koja su uvelike (re)konstruirala njezinu dušu (a znakovito je da je Dušan po struci arhitekt)* (Milanko: 22). Ona je poput tajnovite kutije u koju nitko ne može doprijeti, njezina duša je zatvorena za sve i nitko joj zapravo ne može razaznati želje. Ne iznenađuje, zatim, što je i Rođenin brak s Mirkom bio prepun njezinih tajni i zatvaranja u sebe, pa ju je on puštao da se zatvara u sebe, baš poput dunje koja se zatvara u kovčeg. Kraj romana simbolizira nam to otvaranje dunje iz kovčega. *Raskošan, opojan, obilan arom diže se iz vina i pjena njegova prska u stotine iskrica... Eto – takova je sad Rođena. Opojna i mirisna, nemirna i topla...* (Begović: 164) Rođena je sazrijevala *poput dunje u kovčegu i sada ispunjava Dušanu obećanje iz neposlanog pisma* u kojemu mu govori o svojoj najvećoj želji iz mladosti, koju je skrila od svih zajedno sa svojim pismom za njega. (Milanko: 22) *I taj stranac uzet će svu mladost, koju sam za te gajila, mirisat će ljubav moju, koja je za te bila sačuvana u duši mojoj. Kao dunja u kovčegu. Za to, dragi, ja sam htjela da dođeš one noći na djetelinu. Da raskineš mladost moju za te odgojenu, da uživaš ljubav moju za te sačuvanu.* (Begović: 125)

Autor je prilikom pisanja romanesknog žanra slijedio realističke fabularne obrasce, no pritom je uveo i poneke inovacije u strukturi. (Leksikon: 148) To se najbolje vidi u suprotstavljanju dvaju okruženja, naime *ruralnom i patrijarhalnom prostoru Zagore suprotstavio je ugladene građanske opise susreta ljubavnika i njihovih razmišljanja* (Leksikon: 148), pa iz toga suvremena kritika iznosi da *folklorna erotika neočekivano prelazi u salonsku* (Leksikon: 148). Razlika u okruženju znatno pridonosi i oblikovanju zapleta u djelu. Dok nas u početku pisac uvodi u ruralno okruženje, odnosno taj patrijarhalni prostor s koji odgovara

odnosima likova, odabire ga *jer je u potpunoj suprotnosti s rafiniranim opisom ljubavnih i erotskih dodira između protagonista* (Prosperov Novak: 316). U tom prostoru njihova ljubav i završava, a protagonisti svoj život nastavljaju razdvojeno, u gradovima. Autor kraj romana smješta u okolinu grada, odnosno u *u mondeno Opatiju gdje se nekadašnji zaljubljenici još jednom susreću, obnavljaju svoju vezu* (Prosperov Novak: 316), no taj njihov susret i ispunjenje Rođenine želje iz mladosti donosi tragičan završetak – smrt njezine bolesne kćeri. Opisi sela i ruralne okoline donose nam razdragane likove Dušana i Rođene koji se prepuštaju zagrljajima i zajedničkim trenutcima, dok njihov ponovni susret u gradu, nakon nekoliko godina razdvojenosti, donosi drugačiji rasplet uzrokovan promijenjenim osobinama likova. Rođena je sada već odrasla žena, koja pri susretu s Dušanom ipak zna da se ne bi trebala previše prepuštati sentimentalnostima i otvarati stare rane, a Dušan sada žudi samo za ponovnim susretom, iako je svjestan da to nije kao prije, iz one stare zaljubljenosti i zaljubljenosti u Rođenu. On je shvatio da Rođena cijeli život pati za njim i sanjari o njemu i to mu izuzetno laska. Tako on poželi i zatraži ponovni susret, znajući da će on dogoditi.

U prijelaznom razdoblju od ilirizma prema realizmu u hrvatskoj se književnosti kod pisaca javljaju nove mogućnosti izraza, među njima je i tehnika pisama koju Begović preuzima i koristi u svojem romanu (Šicel: 48). Takvom naracijom autor podilazi ukusima najšire čitalačke publike i uvodi u roman *elemente realističkog i romantičnog* (Šicel: 47) u obliku ljubavnih epizoda i intriga. Pisma koja razmjenjuju Dušan i Rođena prozor su nam u njihov intimni svijet. Svako od njih preplavljeno je emocijama i možemo ga razmatrati poput ispovijesti junaka u djelu. Ona su sastavni dio njihove svakodnevice jer im pomažu očuvati njihov tajni odnos. Preko njih se dogovaraju za daljnje susrete i opisuju jedno drugom poneke zaprijetke koje su ih spriječile u dolasku na dogovoren susret. U njima se kriju tajne žudnje dvoje ljubavnika.

Autor nam iznosi ljubavnu priču dvoje susedjara koji odrastaju zajedno, no dobna i spolna razlika između njih odnijela ih je u različitim smjerovima. Dok se Dušan odlazi školavati izvan sela, Rođena je još razigrana djevojčica koja ostaje kući. Odlazak glavnog junaka na školovanje značajno ga određuje kao lika jer je opisan kao profinjeni mladić koji se iz velikog grada i urbanog načina života vraća u oskudno seosko okruženje. Njegova narav opisana je u skladu s gradom, on je odlaskom u grad stasao iz neukog mladića u muškarca koji je svjestan svojih kvaliteta. Rođena nasuprot njemu ostaje u selu za to vrijeme, te njezina narav ostaje nepromijenjena. Ona godinama iščekuje Dušanove pozdrave i njegov dolazak. Nevino se nada da će ju primijetiti kada se vrati u rodni zavičaj. Naizgled ouobičajena ljubavna priča s ponekim

zaprijetkama izrasta u tužnu priču s tragičnim završetkom. Autor je vješto izveo psihološku motivaciju s tek naznačenom socijalnom problematikom tadašnjeg društva i vremena putem dvaju likova koji se razlikuju u različitim mogućnostima koje im život pruža.

5. Zaključak

Milan Begović jedan je od važnijih autora koji djeluje u 19. i 20. stoljeću. Bio je vješt u svojem zanatu, a njegovo je djelovanje prije svega raznovrsno ali i vrlo opsežno. Njegova vještina oblikovanja radnje na izuzetan način rezultirala je mnogobrojnom publikom. Iako ga nisu dovoljno cijenili u vlastitoj domovini, još je za života uspio steći zavidno veliku slavu diljem Europe. Njegov talent prepoznali su mnogi, a posebno se proslavio svojim dramskim ostvarenjima i scenskim izvedbama. Raznolikost njegovih djela pokazuje nam njegovu učenost i vještinu u stvaranju, te zavidnu količinu spisateljskog talenta.

Oblikujući roman *Dunja u kovčegu* pomoću raznih dramskih postupaka, Begović se pokazao kad vrstan autor koji zna dati publici ono što traže. Unošenje dramskih elemenata u roman ispreplelo se s njegovim preuzimanjem ponekih elemenata iz tradicije romantizma i realizma. Povezujući ih sve zajedno u jedan harmonijski sklad Begović nam je uspio dočarati draž njegove rodne Dalmatinske zagore ali i mogućnosti koje se pružaju čovjeku prilikom odlaska na školovanje izvan domovine. Njegovi junaci prepuni su vjernih opisa kojima autor vješto šalje poruku o psihologizaciji likova koju nekada sami moramo iščitati ih njegovih opisa okruženja. Dok se elementi realizma prvenstveno očituju u odnosu grad-selo, možemo ih tumačiti i na način na koji taj prostor u kojemu se likovi nalaze, oblikuje njihovu narav i potiče ih na djelovanje. Tako se u svom rodnom selu i Dušan, koji nosi odrednice obrazovanog i profinjelog mladića ponaša kao razuzdani dječarac željan ljubavi, dok Rođena navikla na selo i nosi karakteristike povučene žene koja zaljubivši se u Dušana ne prestaje sanjati o njemu i njihovu zajedničkom životu. Begović se služio i epistolarnim oblikom u svojem romanu. Upravo taj oblik pisanja učinio nas je prisnijima s junacima jer nam njime Begović uspijeva dočarati nam je kako najjače patnje, tako i najdalje žudnje glavnih junaka. Autor vješto unosi elemente romantizma i realizma u ovom romanu uz dodatno oblikovanje likova raznim dramskim elementima.

Kao što je i sam Begović naglasio, on je ljubitelj muško-ženskih odnosa, stoga ne čudi da je okosnica ovoga romana upravo između dvoje junaka. Međutim, elementima tradicije i onim dramskim, Begović nam poručuje da on nije samo pisac jednostavnih ljubavnih zapleta, već i puno više od toga. On je vješto izabrao elemente poput pisama i raznih vrsta prostora koji roman čine kvalitetnim štivom koje godinama ostaje među najčitanijim štivom koje iznova stječe novo čitateljstvo.

6. Literatura

1. Begović, Milan. 2004. *Dunja u kovčegu*, Zagreb: Večernjakova biblioteka.
2. Frangeš, Ivo. 1998. *Pozdravna riječ Međunarodnom znanstvenom skupu »Recepcija Milana Begovića«*, u: *Recepcija Milana Begovića: Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa* [glavni urednik Tihomil Maštrović]. Zagreb-Zadar: Hrvatsko filološko društvo.
3. Milanko, Andrea. 2010. Romanopisac u sjeni dramatičara, *Vijenac* : novine Matice hrvatske za književnost, umjetnost i znanost, XVII., br.438-439, 16. prosinca 2010.
4. Milanja, Cvjetko. 1998. *Milan Begović danas*, u: *Recepcija Milana Begovića: Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa* [glavni urednik Tihomil Maštrović]. Zagreb-Zadar: Hrvatsko filološko društvo.
5. Nemeč, Krešimir. 1997. *Dunja u kovčegu Milana Begovića*, u: *Zbornik radova sa skupa Milan Begović i njegovo djelo*, Vrlika : Općina Vrlika ; Sinj : Matica hrvatska.
6. Pavletić, Vlatko. 1996. *Milan Begović, Dunja u kovčegu*, u: *Kritički medaljoni: panorama hrvatskih pisaca i djela*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
7. Prosperov Novak, Slobodan. 2003. *Povijest hrvatske književnosti, Od bašćanske ploče do danas*, Zagreb: Golden marketing.
8. Rados, Zvezdana. 1998. *Milan Begović i Vladimir Nazor*, u: *Recepcija Milana Begovića: Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa* [glavni urednik Tihomil Maštrović]. Zagreb-Zadar: Hrvatsko filološko društvo.
9. Sapunar, Marko. 1998. *Novinarski rad Milana Begovića*, u: *Recepcija Milana Begovića: Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa* [glavni urednik Tihomil Maštrović]. Zagreb-Zadar: Hrvatsko filološko društvo.
10. Senker, Boris, 1987. *Begovićev scenski svijet*, Zagreb: Teatrologijska biblioteka.

11. Šicel, Miroslav. 1966. Pregled novije hrvatske književnosti, Zagreb: Matica hrvatska.

12. *Dunja u kovčegu*, Leksikon hrvatske književnosti: djela : [A-Ž], 2008. Zagreb: Školska knjiga.